

Úloha ľudského a sociálneho kapitálu v regionálnom rozvoji

NATAŠA URBANČÍKOVÁ

Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta

Letná 9, 040 01 Košice

Email: natasa.urbancikova@tuke.sk

Abstract

For the long time the Human Resource Development is considered to be an important area for the national politicians all over the developed world. It is reflected in increasing emphasis on the continuing education, gender equality, social inclusion, employability as well as on the knowledge economy. In the knowledge economy the regions cannot afford to waste one third of their potential labour force as a result of its insufficient education and social exclusion. The paper discusses the role of the human and social capital and the competitiveness based on the creativity in connection with education as a precondition for creation and dissemination of innovation.

Key words: regional development, human resource development.

1. Úvod

Globalizácia a diskusia o ekonomike založenej na znalostiach zvyšujú záujem o úlohu znalostí v ekonomickom rozvoji. Z toho dôvodu sa rozvoj ľudských zdrojov stáva jednou z kľúčových tém na národnej aj regionálnej úrovni. Úroveň ľudského kapitálu je videná ako komparatívna výhoda alebo nevýhoda na posilnenie alebo oslabenie pozície regiónu v globalizovanom svete. Jeho význam sa umocňuje ešte viac v spojení so sociálnym kapitálom.

Znalosti sa stávajú čoraz dôležitejšie v procese nahrádzania materiálnych zdrojov ako predominantného zdroja prosperity. Na zvyšovanie efektívnosti v neustále sa posilňujúcej bezhraničnej globálnej ekonomike sa regióny potrebujú intenzívne venovať znalostiam a zamerať sa na neustále zlepšovanie sa, nové myšlienky, tvorbu znalostí a organizačné učenie sa. Regióny by mali adaptovať zásady tvorby znalostí a neustáleho vzdelávania sa, čo by malo vyústiť do transformácie na niektorú z foriem učiaceho sa regiónu.

Čoraz viac si uvedomujeme, že lokalizácia ekonomických aktivít a s ňou súvisiaci rozvoj ľudských zdrojov nemôžu byť správne porozumené bez pochopenia širších socio-ekonomických aspektov. Región môže ponímať svoje ľudské zdroje iba ako pracovnú silu, ktorá vykonáva vopred definované a naplánované činnosti, ale aj ako subjekt riešenia problémov, citlivých prijímateľov informácií, potenciálnych zlepšovateľov či inovátorov. Je potrebné stanoviť a pochopiť rozsah možností, ktoré majú v rukách aktéri ovplyvňujúci

regionálny rozvoj, pretože pochopenie týchto možností bude napomáhať pri rozhodovaní ako rozvíjať región orientovaný smerom ku vzdelávaniu, kde sú vzdelávanie, práca a inovácie vzájomné úzko späté.

2. Ľudský a sociálny kapitál

Ľudský kapitál tvoria znalostné zručnosti, kompetencie a atribúty zakotvené v jednotlivcoch, ktorí napomáhajú vytváraniu osobnej, sociálnej a ekonomickej prosperity. Je rozvinutý v kontexte rodiny, usporiadania včasnej starostlivosti o dieťa, oficiálneho vzdelania a vzdelávania dospelých, účasti na každodennom a občianskom živote, práve tak ako oficiálneho tréningu a neformálneho štúdia na pracovisku a prostredníctvom špecifických činností ako sú výskum a inovácie alebo účasť v rôznych profesionálnych záujmových skupinách [1].

Sociálny kapitál tvoria záujmové skupiny, ktoré zdieľajú spoločné normy, hodnoty a znalosti a ktoré napomáhajú kooperácii vnútri skupiny alebo medzi skupinami. Dôvera môže byť chápaná rovnako ako zdroj a takisto aj ako dôsledok sociálneho kapitálu, a tiež ako veľmi blízky zástupca pre mnohé normy, vnímania a hodnoty, ktoré podchycujú sociálnu spoluprácu.

Najznámejším autorom v oblasti ľudského kapitálu je držiteľ Nobelovej ceny Gary S. Becker. Síce nedefinuje ľudský kapitál explicitne, ale uvádza argumenty v prospech dôležitosti využívania ľudského kapitálu [2]:

- Rast fyzického kapitálu nevysvetľuje celý rast príjmov v krajine/regióne a preto čistá agregácia fyzického kapitálu nezabezpečuje rast a konkurencieschopnosť ekonomiky.
- Bez investícií do pracovnej sily nie je možné dosiahnuť trvalejší rast a preto sú investície do ľudského kapitálu tým viac dôležité aj v období ekonomickej recesie.

Fitz-Enz [3] definuje ľudský kapitál ako svoje stránky, ktoré pracovník prináša:

- v pracovnom procese – inteligencia, energia na splnenie pracovných úloh, pozitívny prístup, spoľahlivosť, zodpovednosť,
- schopnosť učiť sa – nadanie, imaginácia, kreativita, schopnosť „vedieť ako“,
- motivácia zdieľať informácie a znalosti, tímový duch a cieľavedomosť.

Zaujímavá je téma vzťahu medzi ľudským kapitálom a rozvojom ľudských zdrojov. Teória ľudského kapitálu je spolu s teóriou firmy základom pre teóriu rozvoja ľudských zdrojov. Teória ľudského kapitálu tvrdí, že vzdelávanie a tréning vybavujú ľudské zdroje vedomosťami, znalosťami a postojmi, ktoré ich robia produktívnejšími v prospech organizácií, komunity a spoločnosti (vrátane regiónu). Pre teóriu rozvoja ľudských zdrojov je preto rozhodujúci postulát z teórie ľudského kapitálu: Investície do ľudského kapitálu prostredníctvom vzdelávania a tréningu majú priamy vplyv na ekonomický zisk [4], [5]. Presnejšie, zvýšenie ekonomickej výkonnosti sa realizuje prostredníctvom vzťahu medzi rozvojom ľudských zdrojov a investíciou do ľudského kapitálu.

V ostatných rokoch teória konkurencieschopnosti ide ešte ďalej v smere k úlohe ľudského kapitálu a zavádza pojem konkurencieschopnosti založenej na kreativite v spojení so vzdelávaním ako podmienky vzniku a šírenia inovácií. Jej význam spočíva vo vytváraní vysokej pridanej hodnoty ako výsledku kreatívneho procesu. Na rozdiel od výskumu a vývoja opierajúceho sa skôr o kvalifikovanú pracovnú silu a infraštruktúru, infraštruktúrou, základom

kreativity je spojenie ľudského kapitálu s konkrétnym prostredím. Kreatívny sektor je tvorený jednak kreatívnym priemyslom a službami fungujúcimi na princípe zisku ale aj neziskovým umením. Práve táto kombinácia vedie k tvorbe vysokej pridanej hodnoty v odboroch ako architektúra, dizajn a zábava. To potom limituje posudzovanie konkurenčnej výhody na základe inovačného profilu firiem, regiónov či krajín [6], [7].

Okrem ľudského kapitálu sa v posledných dekádach skúma aj sociálny kapitál, ktorý existuje zároveň a v úzkom vzťahu s ľudským kapitálom. Termín sociálny kapitál sa stal veľmi dôležitý pre pochopenie procesov globalizácie na jednej strane a regionálneho rozvoja na strane druhej. Efekty sociálneho kapitálu môžu byť tak pozitívne ako aj negatívne.

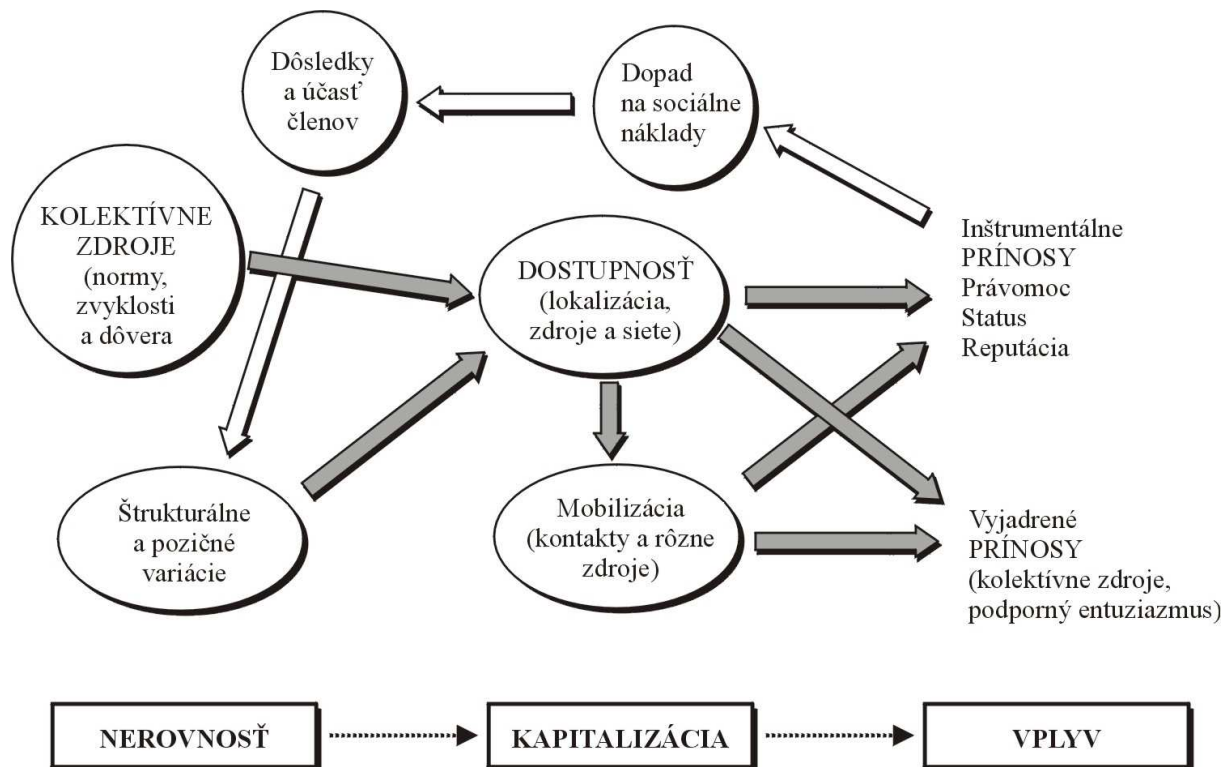
Samotná definícia sociálneho kapitálu zaznamenala komplikovaný vývoj. Pojem sa začal systematickejšie používať na začiatku šesťdesiatych rokov v prácach Pierra Bourdieu [8]. V jeho práci sa definuje sociálny kapitál ako súbor zdrojov vzťahujúcich sa k vlastníctvu dlhodobých vzťahových sietí, ktoré sú viac alebo menej inštitucionalizované, so všetkými vzájomnými vzťahmi, kontaktmi, spojeniami. Sociálny vzťah v jeho ponímaní je spojený s účasťou resp. členstvom v skupine určenej nejakými spoločnými vlastnosťami. Coleman svojimi prácami umožnil jeho širšie použitie a najmä prepojenie s problémami rozvoja [9].

Avšak už v dávnejšej minulosti môžeme nájsť myšlienky spojené so sociálnym kapitálom, napríklad v jednej z esejí Maxa Webera (1920-21): *Protestantské sekty a duch kapitalizmu* (The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism). Weber zdôrazňuje význam sietí osobných vzťahov neekonomickej povahy a sietí sociálnych vzťahov na umožnenie cirkulácie informácií a dôvery medzi organizáciami navzájom a ich klientmi, ktoré majú ekonomické dôsledky pre rozvoj. Korene sociálneho kapitálu môžeme nájsť aj v prácach Jane Jacobsovej, autorky knihy *Zánik a život veľkých amerických miest* (The Death and Life of Great American Cities). Jacobsová kritizovala plánovanie „tvrdou rukou“, ktoré nie je schopné využiť subjektívne znalosti členov komunity, ktoré nazýva „lokálne znalosti“. Pravdepodobne aj ako prvá použila termín sociálny kapitál v urbánom plánovaní. Plánovači totiž typicky ignorovali úlohu sociálneho kapitálu, čím sa veľakrát nepodarilo dosiahnuť plánované ciele bez podpory existujúcich sociálnych sietí. V ostatnom období sú známe práce Roberta D. Putmana, ktorý definuje sociálny kapitál nasledovne: Sociálny kapitál sa vzťahuje ku spojeniam medzi jednotlivcami – k sociálnym sieťam a normám reciprocity a dôveryhodnosti a tak je veľmi blízky ku pojmu občianska čestnosť [10].

V čom je teda význam a hodnota sociálneho kapitálu? Spoločnosť je silná tak, ako kvalitne fungujú recipročné sociálne vzťahy. Naopak, spoločnosť hoci čestných ale izolovaných jednotlivcov nebude mať dostatok sociálneho kapitálu. Trigilia dokazuje, že na pochopenie úlohy sociálneho kapitálu má byť chápaný v súvislostiach sociálnych vzťahov a sociálnych sietí a nie v pojmoch kultúry a občianstva [11].

Z kauzálneho hľadiska je zaujímavou otázkou, či je dôvera výsledkom sociálneho kapitálu alebo dôvera je iba súčasťou sociálneho kapitálu. Rovnako je ťažkou úlohou merať sociálny kapitál. Najčastejšie sa používajú ukazovatele všeobecnej miery dôvery a úrovne angažovanosti alebo participácie, počet a kvalita sietí a združení.

Fungovanie sociálneho kapitálu môžeme zobraziť pomocou obrázku Fungovanie sociálneho kapitálu.

Obrázok: Fungovanie sociálneho kapitálu
 Upravené autorkou podľa [12]

3. Záver

Súčasná ekonomika sa vyznačuje mobilným kapitálom a rýchlym šírením technológií. Tento nový stupeň trhovo orientovanej ekonomiky má silnejšie korene vo vytváraní, distribúcii a využívaní znalostí ako kedykoľvek predtým. Znalosti sú rozhodujúcim činiteľom pre tvorbu nadhodnoty a schopnosť vytvárať a využívať ju na neustále zlepšovanie a radikálne inovácie v pracovných procesoch, výrobkoch a službách je rozhodujúca pre ekonomickú prosperitu. Jednou z možností ako využiť sociálny kapitál v prospech regionálneho rozvoja je použitie potenciálu sociálnych sietí spojených s komunitnými a príbuzenskými vzťahmi a inými tradičnými inštitútmi. Tieto vzťahy sú charakteristické silnými a sústredenými vzťahmi na rozdiel od politických, etnických, sociálnych, religiózných subkultúr. Tieto siete nie je možné ignorovať ale naopak, snažiť sa ich aktivizovať v prospech rozvoja regiónu, inak môžu pôsobiť opačným, negatívnym smerom a narúšať pozitívne strategické ekonomické aktivity, umožňujúce naplnenie strategických cieľov regiónu.

To však znamená nikdy neukončený zápas a presadenie politických zmien umožňujúcich zvýšenie efektívnosti a efektivity administratívy, zamerané na odstránenie byrokratických bariér, zjednodušenie administratívy, atď. Ale na druhej strane je potrebné zvýrazniť intencie aj prax aktivizácie sociálneho kapitálu napríklad pod názvom partnerstvo, v súčasnosti najčastejšie ako populárny termín verejno-súkromného partnerstva (*public private partnership*). Táto forma využívania sociálneho kapitálu sa presadzuje v mnohých krajinách a stala sa významnou agendou regionálnej politiky Európskej únie. Pre regionálny rozvoj je to významný trend, keďže dopĺňa typicky exogénnu politiku investičných stimulov o endogénnu prístup, podporou a financovaním ľudského a sociálneho kapitálu. Investície do

sociálneho kapitálu umožňujú realizáciu regionálnej politiky založenej na konsenze, ktorá vo svojej implementačnej fáze dáva možnosť účinnejšie presadzovať ľudský kapitál, umožňuje existenciu efektívnych verejných služieb a infraštruktúry, spokojnosť a kvalitu života, atď. Ale zároveň aj uvoľniť a odkryť doteraz len tušené a skryté zdroje v regióne v prospech regionálneho rozvoja.

Literatúra

- [1] OECD. 2001. *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*. Policy-makers should not have to wait for a couple of decades of detailed research before asking whether attentiveness to social capital might be worth their while. Paris.
- [2] BECKER, G. S. 1993. *Human Capital*. The University of Chicago Press, Chicago.
- [3] FITZ-ENZ, J. 2000. *ROI of Human Capital: Measuring Economic Value of Employee Performance*. New York. AMACOM.
- [4] SHULTZ, T.W. 1961. *Investments in Human Capital*. American Economic Review 51
- [5] BECKER, G. S. 1993. *Human Capital*. The University of Chicago Press, Chicago.
- [6] FLORIDA, R. 2002. *The Rise of the Creative Class: and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York. Basic Books.
- [7] BENEŠ, M. 2005. *Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda*. Working Paper 5. Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. Praha.
- [8] BOURDIEU, P. 1980. Le capital social: notes provisoires. Actes de la Recherche en Sciences Sociales No. 31.
- [9] COLEMAN, J. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge. Harvard University Press.
- [10] PUTNAM, R. D. 1993. *The Prosperous Community: Social Capital and Public Life*. V The American Prospect.
- [11] TRIGILIA, C. 2001. *Social Capital and Local Development*. European Journal of Social Theory. Vol. 4. No. 4.
- [12] LIN, N. 1999. *Building a Network Theory of Social Capital*. Connections 22.